

Využití kontrastivní analýzy v kritice překladu na příkladu textů Evropské unie

Eva Nováková

ABSTRACT:

Contrastive analysis in translation quality assessment: The case of EU official document translations. The aim of the present paper is to illustrate possible strategies to assess translation quality and functional equivalence with the methods of contrastive analysis. The study is therefore related to relationships between the two autonomous, yet tightly interrelated disciplines of linguistics and translation studies, and it seeks to contribute to the discussion on whether and how translation criticism might profit from the linguistic point of view on source and target texts originating in typologically different language systems. The corpus of data consists of English and Czech versions of the European Union official documents representing specific text types that, due to hybridity of their forms and functions, address a heterogeneous group of recipients, i.e., both EU officials and the European general public. The English texts are analysed with respect to the occurrences of nominal expressions, as these are assumed to be the prominent stylistic markers of the administrative texts as well as an inherent systemic feature of the English language, and the individual instances of nominalizations are contrasted with their authentic Czech equivalents. The analysis based on the text-oriented contrastive approach aims at assessing the (non-)adequacy of possible equivalents regarding the requirements on their functionality within the selected genre.

KLÍČOVÁ SLOVA / KEYWORDS:

kontrastivní analýza, kritika překladu, mezijazykové posuny, nominálnost, úřední dokumenty Evropské unie

contrastive analysis, EU official documents, interlanguage systemic shifts, nominalization, translation quality assessment

1. ÚVODEM

V éře globalizované a virtuálně propojené společnosti překračujeme takřka dnes a denně hranice mezi jazykově odlišnými prostředími a vyrovnáváme se s potřebou dorozumět se o týchž myšlenkových konceptech za použití různých jazykových systémů. Multi- či plurilingvní společnosti si pak přirozeně hledají jedinou svoji *lingua francu* (House, 2014; Krzyżanowski, 2014), jedinou způsobu, jak komunikaci umožnit i těm, kteří nemohou z různých důvodů univerzální kód efektivně využívat. Výjimkou v této kategorii není ani Evropská unie, ať už tento pojem chápeme jako označení politicky a ekonomicky provázaného geografického celku, nebo mnohojazyčného institucionálního kolosu.

Prostředí EU je doslova živnou půdou pro aplikovaný výzkum v oblasti srovnávací lingvistiky a stejně tak translologie: na jedné komunikační platformě se zde potkává celkem 24 jazyků, které mají rovnocenný status oficiálních dorozumívacích kódů, a vzniká bezpočet situací, a především textů pro porovnávání systémově

bližších i vzdálenějších jazyků. Převážná většina těchto textů je nicméně navzdory své rozmanitosti unifikována — a to z pozice hlavního jednacích jazyka, angličtiny. (Koskinen, 2013).

Evropské úřední dokumenty i tzv. všeobecné publikace (jejichž primárním příjemcem je široká veřejnost) jsou ve všech jazykových verzích běžně dostupné v portálu EUR-Lex nebo na webových stránkách evropských institucí (EUR-Lex, 2018; Evropská unie, 2011); řada právních a jednacích textů je začleněna také do Českého národního korpusu.

Takto obsáhlý jazykový materiál je možné zpracovávat s důrazem na různé složky jazykového plánu a s využitím různých teoretických přístupů. Cílem této studie je ilustrovat možnosti, které nabízí kontrastivní jazyková analýza pro hodnocení kvality překladu, potažmo překladatelskou kritiku. Studie se dotýká vzájemného vztahu dvou svébytných, přesto úzce propojených disciplín, translatologie a jazykovědy, a klade si otázku, jak lze lingvistickou optiku využít při kritickém nahlížení na výchozí a cílové texty z dvou odlišných jazykových systémů. Jako materiál pro analýzu slouží specifický textový typ — úřední dokumenty EU, které svojí formou i funkcí přesahují přes několik kategorií funkčních stylů a cílí na široké spektrum uživatelů.

V souladu s principy funkčně orientované kontrastivní lingvistiky (Gast, 2012; Chesterman, 1998; Poldauf, 1977) je pro smysluplné vytěžování jazykových dat nezbytné takové zkoumání, které výsledky komparace zastřešuje tertium comparationis, tj. vztahuje je k určité funkční proměnné a ta zpětně napomáhá objasnit, jak odlišné jazyky kódují totožné extralingváltní situace. V našem případě se analýza zaměřuje na anglickou jmennou frázi a její potenciální české protějšky. Jmenná fráze v angličtině představuje velmi komplexní morfosyntaktickou jednotku (Biber, Johansson, Leech, Conrad & Finegan, 1999; Quirk, Greenbaum, Leech & Svartvik, 1985), se kterou se čeština nedokáže vyrovnat jen užitím formálních ekvivalentů (Nida, 1964), a proto v českých textech očekáváme spíš škálu překladatelských posunů (Chesterman, 1997; Gambier, 2010; Knittlová et al., 2010). Srovnání konkrétních překladatelských řešení vypovídá mnohé o typologickém charakteru jazyků, tj. ilustruje kontrast mezi „nominálními“ a „verbálními“ tendencemi (Vachek, 1976), popř. „analytičností“ a „syntetičností“, a zároveň vymezuje kontextové podmínky, za jakých zkoumané jazyky nominálnost a verbálnost upřednostňují, či naopak upozaďují. Taková zjištění jsou využitelná nejen z teoretického hlediska, ale jsou aplikovatelná i v praxi, například u rýze pragmatické volby překladatelské strategie nebo při následném hodnocení kvality překladatelského produktu.

Mezi lingvistikou a translatologií panuje někdy určité akademické napětí (srov. Malmkjær, 2010, s. 61), zejména proto, že soudobá translatologie se vydala za hranice zkoumání jazykového materiálu ve zdrojovém a cílovém textu a věnuje se i otázkám extralingváltním, tj. percepci překladů, jejich kulturní a politické úloze nebo aspektům, které ovlivňují překladatelský proces (Malmkjær & Windle, 2011; Munday, 2008). Konečně publikace Kaisy Koskinenové (Koskinen, 2008) o institucionálním překladu v EU nese podtitul „etnografická studie“ a jejím obsahem jsou mj. pracovní vztahy překladatelů v Evropské komisi (zahrnující třeba schopnost společně se zasmát nad překladatelským úkolem [s. 111–118]) nebo materiální podmínky života v Lucemburku. Na druhé straně právě lingvisticky orientované přístupy, reprezento-

vané jmény Vinaye a Darbelnet, J. C. Catforda nebo inspirované funkční lingvistikou M. A. K. Hallidaye, stojí u samých základů moderní translatologie 20. (a 21.) století. Považujeme-li tedy jazyk za matérii, bez níž překladatelský produkt nemůže vzniknout ani existovat, pak je zkoumání lingvistických aspektů nezbytnou — třebaže ne jedinou — podmínkou pro uchopení a pochopení překladu jako celku.¹

2. ÚŘEDNÍ DOKUMENTY EU Z HLEDISKA FUNKČNÍ STYLISTIKY

Dokumenty vydávané evropskými institucemi (Evropskou komisí, Evropským parlamentem, Radou Evropy aj.) zahrnují širokou škálu textových typů, které nelze jednoznačně sloučit do jednoho funkčního stylu, přestože by se z logiky věci nabízela kategorie stylu administrativního (Čechová et al., 2008). Sama EU primárně rozlišuje *úřední dokumenty* (směrnice, nařízení, doporučení a stanoviska orgánů, pracovní dokumenty nebo přípravné akty), publikované v Úředním věstníku a zařazené do databáze EUR-Lex (EUR-Lex, 2018; Úřad pro publikace Evropské unie n. d.), a *všeobecné publikace*, mezi něž se kromě tiskových a výročních zpráv počítají studie, informační brožury pro veřejnost a webové stránky. Zatímco úřední dokumenty představují právně závazné texty, jejichž tvorba i překlad² podléhá přísným pravidlům a standardizaci (srov. Basch, 2015; Biel, 2017; Evropská unie, 2011), všeobecné publikace plní i širší funkce prostě sdělné, popularizační nebo edukativní (občané EU mají k dispozici ke stažení např. příručku o aktuálních změnách v ochraně osobních údajů).

Výskyty analyzované v této studii se omezují pouze na úřední dokumenty, které definujeme jako stylový útvar na pomezí právního, odborného a administrativního stylu (Čechová, 2008; Knittlová et al., 2010). Přestože tyto texty na rozdíl od všeobecných publikací primárně necílí na širokou veřejnost a předpokládá se, že adresáty budou zejména evropští činitelé jakožto odborníci na oblast evropské legislativy a administrativy, v základu dokumenty plní řídicí, zpravovací a regulativní funkci (srov. Čechová, 2008, s. 232), a tudíž do života běžného občana zasahují. Právě z této duality potenciálních skupin příjemců vyvstává problém v rovině praktické a — z pozice jazykové analýzy — metodologické, totiž podle jakých kritérií hodnotit kvalitu příslušných textů.

V souladu se „Základními pravidly pro překlad dokumentů EU do češtiny“ (Evropská komise, 2011b) mají texty splňovat požadavky na přesné, jednoznačné a srozumitelné vyjadřování, důsledné používání zavedených termínů a neutrální rovinu jazyka. U právně závazných textů jsou autoři a následně překladatelé povinni do-

1 Studie vznikla jako součást projektu *Kritika překladu včera, dnes a zítra* realizovaného na základě účelové podpory na specifický vysokoškolský výzkum MŠMT na Filozofické fakultě Univerzity Palackého v Olomouci.

2 Pro upřesnění je vhodné zmínit, že při tvorbě různých jazykových verzí téhož dokumentu nejde vždy o *překlad* v pravém slova smyslu. Více jazykových verzí může vznikat souběžně, případně i na základě dalších referenčních dokumentů, výjimkou nejsou ani případy, kdy si překladatel „pomůže“ konzultací s verzí textu v jazyce, který ovládá a do něhož byl už text přeložen (Pacholík, 2015). Vysoká míra intertextovosti je jednou z obecných charakteristik úředních dokumentů EU.

držovat nejen rozdělení do kapitol, článků a odstavců, ale respektovat také pořadí a hranice vět, aby bylo při následném odkazování na příslušný dokument možné jednoznačně určit dotčenou pasáž. Zmíněný požadavek na *srozumitelnost* se tehdy, kdy do okruhu adresátů zahrneme i širokou veřejnost, stává diskutabilním: v textech samozřejmě nelze očekávat osvětlování odborné terminologie nebo legislativní problematiky; jak však nahlížet na případy, kdy jsou srozumitelnost a interpretování textu ohroženy kvůli přetíženým syntaktickým strukturám nebo neopodstatněnému eurožargonu (Hoffmannová & Šimandl, 2008)?

Sociolekt Evropské unie, podobně jako např. „úřední čeština“ dlouhodobě čelí kritice ze strany lingvistů, translatořů i laické veřejnosti, kteří tzv. „eurospeak“, „eurožargon“ nebo „evropštinu“ označují za spletitý, nepřehledný a terminologicky přebujelý kód srozumitelný pouze hrstce zasvěcených.³ Tyto výtky nesměřují zdaleka jen na adresu angličtiny jako evropské *lingua franca*, ale týkají se v podstatě všech úředních jazyků; např. „euročeština“ se již před časem ocitla v hledáčku J. Hoffmannové a J. Šimandla (2008), nominalizaci ve slovenských překladech se věnoval výzkum K. Gibové (2009), úskalí překladů do finštiny zkoumal translatoř A. Pym (2000) aj. Autoři a překladatelé dokumentů EU oprávněně namítají, že mnohdy nemají možnost volby, a byť jsou si stylizačních neobratností v úředních dokumentech vědomi, toto hledisko musí ustoupit požadavkům na exaktní formulace a legislativně adekvátní věcný obsah (Hončová, 2013; Pacholík, 2015). Sama EU se jako instituce nicméně snaží problematiku eurožargonu reflektovat dlouhotrvající kampaní „srozumitelného psaní“, Clear Writing Campaign (srov. Evropská komise, 2010; Svoboda, 2017), a vybavit autory/překladatele stylistickými manuály, které kromě závazných pravidel pro tvorbu dokumentů obsahují doporučení, jak texty stylizovat s přihlédnutím ke srozumitelnosti a vyššímu čtenářskému komfortu všech uživatelů (Evropská komise, 2011a; Úřad pro publikace Evropské unie n. d.).

2.1. KONTRASTIVNÍ TEXTOVÁ ANALÝZA A JEJÍ VYUŽITÍ V PŘEKLADU

Funkčnost, a tedy kvalitu českých jazykových verzí úředních dokumentů EU, lze hodnotit minimálně dvěma způsoby: (1) s ohledem na potenciálního čtenáře včetně laické veřejnosti. Jelikož však percepce a posuzování srozumitelnosti textu představuje velmi subjektivní proces a podílí se na nich množství parametrů, mj. zkušenost adresáta s podobnými typy textů, vyžaduje tento přístup recepční studii. Kritická analýza se ovšem může opírat také (2) o otázku, zda je použitý jazykový nebo stylistický prvek (v našem případě nominálnost, nebo naopak její absence) funkční v rámci příslušného textového typu, registru a stylu, případně systémových vlastností jazyka.

Termíny *textový typ* („text type“), *registr* („register“), *žánr* („genre“) či *styl* („style“) jsou v anglo-americké stylistice definovány na základě principů systémové funkční gramatiky (srov. např. Halliday, 1985), na kterých pak v translatořii staví tzv. teorie

3 Pojmy „úřední čeština“ a označení pro různé „eurojazyky“ (např. eurospeak, eurojargon, evropština, euročeština, officialese) odkazují k politicko-administrativnímu registru, který charakterizují zejm. přebujelá terminologie, multiverbizace a přetížené větné i textové struktury.

funkční ekvivalence,⁴ (přehledné shrnutí najdeme např. u J. Houseové [House, 2001]). Tyto přístupy jsou blízkou paralelou k teorii české funkční stylistiky (Čechová, 2008), přesto však nelze například termíny *style* a *styl* považovat za zcela synonymní. Zatímco v českém pojetí zahrnuje *styl* výběr a organizaci jazykových prostředků, komunikační záměr autora, formu sdělení a účel textu (Čechová et al., 2003; Havránek, 1963), v anglo-americkém pojetí se většinou omezuje na hledisko autora, tedy zejm. esteticky podmíněné nakládání s jazykovým materiálem, které utváří jedinečný „autorský styl“ či styl určitého literárního směru nebo epochy (Biber & Conrad, 2009). Zmíněnému využití jazykových prostředků, které mají v daném kontextu naplnit kýženou komunikační funkci a jsou do jisté míry dány konvencemi, tedy českému *funkčnímu stylu* (Křmčmová, 2017), odpovídá anglické *genre* („žánr“) (Bhatia, 1993). Dominantní jazykové prostředky určitého „žánru“ jsou nazývány *registrem* („register“) a o jejich distribuci rozhodují mj. záměr textu a vztah autora a adresáta (*tenor*), téma textu (*field*) a v neposlední řadě zvolený komunikační kanál (*mode*) (Biber & Conrad, 2009; House, 2001, s. 34–36).

Ve snaze zahrnout do kontrastivní analýzy stylistické hledisko české i anglo-americké jsou v této práci pojmy *styl* a *žánr* chápány synonymně (třebaže anglo-americký *žánr* je více orientován na diskurz, tj. soubor možností, jakými význam textu spoluutvářejí autor, příjemce a komunikační situace [Bhatia, 1993]). Podobně lze různé stylové útvary (směrnice, nařízení, stanoviska apod.) označit jako *textové typy*.⁵ Konkrétní TEXT je výsledkem cílevědomého výběru takových jazykových prostředků (registru), jež budou maximálně odpovídat kontextu komunikační situace. Za ekvivalentní pak označujeme vztah více jazykových variant téhož TEXTU, kdy všechny varianty adekvátně plní požadované funkce a odpovídají charakteristice příslušného stylu/žánru v daném jazyce, třebaže použité jazykové struktury mohou být odlišné.

Povědomí o funkční ekvivalenci je jedním z pilířů překladatelského procesu a k nastolení kroků, které ekvivalenci zajišťují, významnou měrou napomáhá *textová analýza* výchozího textu.⁶ Přestože v této fázi nemá překladatel k dispozici cílový text,

4 Problematika ekvivalence patří k nejdiskutovanějším a nejdiskutabilnějším tématům napříč moderními translatickými přístupy. S funkční ekvivalencí, jak ji prezentuje Houseová, souvisí pragmatická ekvivalence M. Bakerové (Baker, 1992), „textová“ ekvivalence K. Reissové (Munday, 2008, s. 47; Zehnalová, 2010) nebo Nidova dynamická ekvivalence (Nida, 1964). Přestože tyto koncepty nelze zjednodušovat na absolutní synonyma, všem je společný zájem o ekvivalenci na úrovni jednotek vyšších než lexémy nebo samostatné věty. „Funkční“ přístupy k ekvivalenci obecně zohledňují všechny jazykové plány včetně pragmatiky, do níž zasahují i skutečnosti extralingvální (vzájemné vztahy účastníků komunikace, jejich kulturní predispozice, účel, jemuž slouží výchozí i cílový text, apod.; srov. Chesterman, 1998, s. 36).

5 Pro přesnost uvádíme, že v definici pojmu *text type* („textový typ“) najdeme u různých autorů odchylky. V původním pojetí K. Reissové se textové typy omezují na 3 kategorie (informativní, expresivní, operativní) a převládající funkce rozhoduje o volbě překladatelských strategií (Hatim & Munday, 2004, s. 181, 281). Pozdější přístupy, které vnímaly tuto typologii jako příliš zjednodušenou, přicházejí spíše se skalárními klasifikací textů nebo důrazem na TEXT jako konkrétní svébytnou entitu (srov. Munday, 2008, s. 74–77).

6 Pojem *výchozí text* v této studii v souladu s translatickou terminologií označuje „originál“, tj. text, z kterého se překládá. „Překlad“ jako produkt je pak nazýván textem *cílovým*.

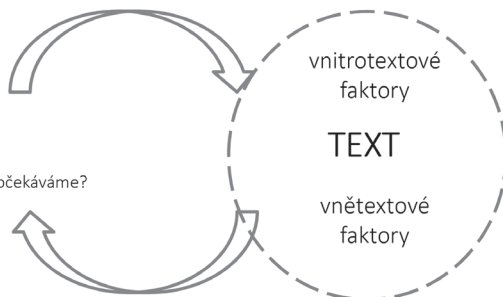
můžeme předpokládat, že implicitně provádí i některé úkony analýzy kontrastivní — například tím, že porovnává vztah participantů ve výchozí a cílové kultuře (budou si v češtině vykat, nebo tykat?), předjímá možné kulturní odlišnosti, identifikuje „zrádná slova“ (*faux amis*) nebo zvažuje případné žánrové konvence (označí v českém textu jména smluvních stran malými, nebo velkými písmeny?). Jednotlivé analytické úkony lze opět zastřešit pod kategorie textového typu (překládám obchodní dopis, nebo povídku formou dopisu?), stylu (jde o odborný, populárně naučný, beletristický aj. text?) a registru (využiji stejnou měrou pasivum v anglickém i českém odborném textu?).⁷

Co vzhledem ke stylu a žánru očekáváme od TEXTU?

styl/žánr

- Jaká je komunikační situace?
- Jaký je účel textu?
- Jaké typické stylistické prostředky očekáváme?
- Jaký je předpokládaný registr?

Co o textu vypovídá, pokud očekávání

- naplňuje?
- nenaplňuje?

vnitrotextové faktory (příklady): fonologické (rytmus), morfo-syntaktické (gramatické struktury), lexikální (terminologie), sémantické (téma, obsah), suprasegmenty (koheze a koherence), pragmatické (konverzační implikatury), typografické, neverbální složky (obrázky u multimodálních textů)

vnětextové faktory: vztah autora a adresáta/dalších participantů, způsob komunikace (vizuální, verbální), místo, čas a okolnosti vzniku textu, dílčí funkce textu (apelativní, konativní)

OBRÁZEK 1: Textová analýza (srov. Dvorecký, 2009).

Totožný postup může pro potřeby translatologické analýzy využít kritik překladu, jenž jej aplikuje cyklicky na reálný výchozí i cílový text, a srovnání tedy provádí na existujícím jazykovém materiálu. Také v tomto případě považujeme za stěžejní bod jeho zájmu funkční ekvivalenci, ovšem výzkumná otázka tentokrát směřuje ke zjištění, zda překlad funkční ekvivalenci naplňuje a jakým způsobem jí dosahuje — jinými slovy zda v cílovém textu, stejně jako ve výchozím funguje křehká rovnováha v triádě textového typu, žánru a registru.

⁷ Zde uváděné principy textové analýzy jsou převzaty z práce M. Dvoreckého (2009). Detailní přehled funkčních přístupů k překladu orientovaných na textovou analýzu lze včetně jejich reflexe nalézt např. u Mundaye (2008) nebo Zehnalové (2010).

Kritérium funkční ekvivalence je v této studii *tertium comparationis*, proměnná, na jejímž základě lze popsat styčné body i odlišnosti výchozího a cílového textu a vyhodnotit (ne)adekvátnost překladu. Z pohledu kontrastivní analýzy jsou metodologicky relevantnější ty vztahy, které vykazují *odlišnosti* (Gast, 2012; Chesterman, 1998; Poldauf, 1977): podle jedné z kontrastivních hypotéz nás identifikace systémových rozdílů učí vyhnout se „negativním transferům“ struktur z jednoho kódu do druhého (Gast, 2012, s. 2). Aplikujeme-li kontrastivní přístup specificky na kritiku překladu, dostávají kritéria stejnosti a odlišnosti jiný rozměr. Stejnost nebo vysoká podobnost je žádoucí v rovině obsahové, myšlenkové a obecně komunikační (cílový text má sdělit totéž a vyvolat rovnocenný účinek jako text výchozí),⁸ ale jako negativní interference může zasáhnout rovinu strukturální (např. u mechanického přejímání slovosledu). Odlišnost je naopak často žádoucí při volbě jazykových prostředků, ale nesmí chybně ovlivnit smysl sdělení cílového textu.

Zkoumání podobností a odlišností je zároveň i odpovědí na jednu z výtek na adresu kontrastivně funkčních přístupů, totiž že se kontrastivní analýza pohybuje v bludném kruhu: abychom mohli s analýzou vůbec začít, musíme předpokládat ekvivalenci — jak ale potom může ekvivalence být zároveň výsledkem téže analýzy (Chesterman, 1998, s. 52)? Podobné metodologické nesnázi čelí i translologie: ekvivalence má definovat podstatu překladu, ovšem překlad sám je podmínkou její existence (Kenny, 1998, s. 77, cit. v Munday, 2008, s. 49). Úkrok ven z cirkularity podle Chestermana (1998, s. 52–53) umožňuje výše zmiňovaný kontrast podobností a odlišností s přihlédnutím k formě a významu. Analýza tedy postupuje buď od ekvivalentních forem ke zjištění různých významů, nebo hledá ekvivalentní význam v různých formách — jako v případě této studie, kde hledáme potenciální české protějšky, které korespondují s významy kódovanými v anglické jmenné frázi.

S kritickou reflexí se setkává i funkční textová analýza. Kategorie žánru (ve funkční stylistice „stylu“) je často velmi široká, jeden text (stylový útvar) v sobě mnohdy spojuje hned několik funkcí najednou, a nemusí být tudíž snadno zařaditelný, v důsledku čehož jsou i očekávání kladená na stylistické parametry variabilní (srov. Munday, 2008, s. 75). Jestliže se textová analýza provádí za účelem překladu, zastávají někteří translologové názor, že z ní nelze vyloučit osobu překladatele, která se do podoby cílového textu přímo nebo nepřímou projektuje (*ibid.*). V kontextu úředních dokumentů EU vycházíme z předpokladu, že byt české jazykové verze přirozeně tvoří „živí“ překladatelé, jedná se o překlad institucionální, kde je případná osobitost nevyhnutelně upozaděna — ať už v důsledku četných norem a přísných kritérií definovaných v překladatelských manuálech, těsné provázanosti cílového textu s dalšími dokumenty, nebo týmové spolupráce při převodu rozsáhlých textů (Hončová, 2013; Pacholík, 2015). Podobně zůstávají výchozí i cílový text uvnitř jedné

8 Právě požadavek, aby cílový text v maximální míře vystihl komunikát zprostředkovaný textem výchozím (a to včetně aspektů obsahových, ideových, estetických, apelativních atd.), je v tradici české i světové translologie jedním ze základních parametrů hodnocení (ne)adekvátnosti překladu. Parafrázuje se do okřídlené podoby „překlad se má číst stejně jako originál“ (srov. Levý, 2012/1963), „má vyvolávat stejný účinek (ve výchozí i cílové kultuře)“ (srov. teorii skoposu, viz např. Vermeer, 2004) apod.

„kultury“ — instituce Evropské unie —, ačkoli nemůžeme ignorovat fakt, že v heterogenním prostředí EU se překladatelé vyrovnávají s kulturně specifickými reáliemi členských států (vzpomeňme na medializované kauzy týkající se označení „pomazánkového másla“ nebo „marmelády“). Konečně i když analyzované texty řadíme do společného žánru úředního dokumentu, je v souladu s J. Houseovou nutné reflektovat skutečnost, že každý text je do jisté míry „samostatnou jednotkou“ a do hodnocení jeho funkčnosti by mělo být zapojeno maximum kontextových informací, které máme k dispozici (House, 2010, s. 182).

3. NOMINÁLNÍ FRÁZE A NOMINÁLNOST

Anglická nominální/jmenná fráze (NP) představuje z hlediska morfosyntaxe velmi komplexní strukturu jak co do počtu komponentů, tak i hierarchických vztahů, do kterých jednotlivé členy vstupují. Tato skutečnost je do jisté míry dána analytickou povahou angličtiny (viz kap. 3.1) a její schopností navazovat na jádro NP neurčité slovesné tvary (gerundia, participia, infinitivy), které dokážou suplovat predikaci (Quirk et al., 1985, s. 1238; Vachek, 1976, s. 344–345).

NP v angličtině sestává ze čtyř hlavních konstituentů: *jádra* NP, tedy řídicího substantiva, *determinátorů*, které zprostředkovávají informace o referenci NP (tj. zda fráze označuje pojem obecný či konkrétní, jaký vztah má referent k místu nebo okamžiku promluvy apod.), a dvou skupin *modifikátorů*, jež stojí před jádrem NP (premodifikace) nebo za ním (postmodifikace) a ve funkci přívlastků upřesňují nebo rozvíjejí jeho sémantický obsah (Biber et al., 1999; Dušková, 2012; Quirk et al., 1985).

Pro potřeby této analýzy je klíčová kategorie modifikace. Právě zužování sémantického obsahu NP má za následek vznik dlouhých jmenných řetězců, s jejichž dekodováním a převodem do systémově odlišné češtiny se překladatelé vyrovnávají. Typologii anglických modifikátorů (Biber et al., 1999; Quirk et al., 1985) zachycuje Tabulka 1:

premodifikace		postmodifikace	
adjektiva a adjektivní fráze	a [very skillful] swordsman ^[1]	adjektiva a adjektivní fráze	syntax [proper], a mother [proud of her child]
substantiva a jmenné fráze	[air] traffic; [air traffic] management	předložkové fráze	the King [of the Seven Kingdoms]
adverbia	the [then] counsellor	polovětné konstrukce (nefinitní věty)	a promise [to help], a knife [lying on the table]
participia (tzv. -ing a -ed forms nefinitních sloves)	an [entertaining] imp, a [forgotten] story	vedlejší věty	the knife [which I put on the table]
citátová kompozita	a [take-me-as-I-am] smile		

Tabulka 1: Modifikátory v anglické jmenné frázi.

[1] Není-li uvedeno jinak, jsou příklady převzaty z autorčina korpusu.

Jelikož angličtina vzhledem ke svému analytickému charakteru vyjadřuje vztahy mezi větnými konstituenty zejména pozičně, tj. relativně pevným pořádkem slov, a nikoli flektivními morfémy, dokáže skupina premodifikátorů vstřebat velké množství členů včetně citátových kompozit.⁹ Mezi jádrem NP nebo jednotlivými premodifikátory navzájem tudíž schází morfologická signalizace sémantických vztahů,¹⁰ význam fráze je naznačen pouze implicitně a je potřeba jej rekonstruovat.

(1) air traffic management decision

Jmenná fráze v př. (1) obsahuje 4 substantiva, přičemž substantivum nejvíc vpravo (*decision*) je řídicím členem; jaký vztah má ovšem „rozhodnutí“ (*decision*) ke „vzduchu“ (*air*), „dopravě“ (*traffic*) a „managementu“? Podle obecného pravidla postupujeme od jádra NP pozpátku, přičemž musíme brát v potaz, že anteponovaná jména nejsou samostatnými členy, ale vytvářejí větší celky:

(2a) decision → [[management] decision] → [[[traffic [management]] decision] → [[[[air] traffic]] management]]]decision]

(2b) rozhodnutí → rozhodnutí managementu → rozhodnutí managementu dopravy → rozhodnutí managementu letecké dopravy

Příklady (2a, b) demonstrují jeden z možných posunů, které anglická NP prodělává při překladu do češtiny. Z vícenásobné premodifikace se stává postmodifikace, vzájemné vztahy členů jsou vyjádřeny kongruencí (*leteck-é dopravy*), rekcí (*rozhodnutí management-u*) aj., posouvá se denotační složka některých členů (*air traffic*, „letecká“, nikoli *„vzdušná“ doprava) i jejich slovnědruhová platnost („letecká“, Adj). Nutno poznamenat, že autentické překladatelské řešení z korpusu dokumentů EU má podobu „rozhodnutí řízení letového provozu“; konkurenci těchto ekvivalentů se budeme věnovat níže, v analytické části.

Také oblast postmodifikace se v důsledku kombinace různých přívlastků může stát velmi komplexní, jak ukazuje př. (3a, b) s řídicím členem *standards*:

(3a) [The Directive] lays down common minimum **standards to be applied in the field of information about rights and about the accusation to be given to persons suspected or accused of having committed a criminal offence**, with a view to enhancing mutual trust among Member States.

(3b) Nařízení stanoví minimální společné **normy, jež mají platit v oblasti informací o právech a o obvinění, které se mají sdělit podezřelým nebo**

⁹ *Quotational compounds*, větné útvary ve funkci substantivních kompozit (Mathesius, 2016/1961, s. 34).

¹⁰ Výjimkou je jeden z mála pádových reliktvů v angličtině, tzv. saský genitiv (Saxon genitive), signalizovaný flektivním morfémem -'s.

obviněným ze spáchání trestného činu, s cílem posílit vzájemnou důvěru mezi členskými státy.

I zde se v češtině projevuje řada posunů, mezi nimi nahrazení nefinitních slovesných tvarů vedlejší větou (*to be applied* [„jež mají platit“], *to be given* [„které se mají sdělit podezřelým“]) a tvary jmennými (*suspected* [„podezřelí“], *accused* [„obvinění“], *having committed* [„spáchání“]), a v textu se zvyšuje míra explicitnosti (Chesterman, 1997, s. 108–109), tj. výslovného a zřejmého vyjádření významu.

3.1. NOMINÁLNOST V ANGLIČTINĚ A ČEŠTINĚ

Jmenné fráze v příkladech (2a) a (3a) jsou ukázkou nominálnosti, respektive nominálních tendencí v angličtině. Nominálními a verbálními tendencemi se myslí vnitřní predispozice jazyka k popisu a pojmenování extralingvální reality za pomoci jmenného nebo slovesného vyjadřování. Pakliže označíme angličtinu za jazyk s nominálními tendencemi, znamená to, že angličtina dává přednost nominálním formám v situacích, kde jiné jazyky — v našem případě čeština — využívají vyjádření slovesného (srov. Biber et al., 1999; Menhard, 1993; Leech, Hundt, Mair & Smith, 2009, s. 211; Poláčková, 1988; Vachek, 1976).

Nominálnost se v angličtině projevuje vícero způsoby: jedním z nich je výše popsaná jmenná fráze, která ve své komplexnosti zahrnuje nejen premodifikaci jednoho substantiva řetězci dalších jmen, ale také užívání neurčitých slovesných tvarů (infinitivu, gerundií a participií) v syntaktických funkcích, kde se jinak uplatňují jména.¹¹ Z kontrastivní perspektivy se mezi významné funkce anglické NP řadí také podíl na výstavbě predikátu. Už Mathesius (1913) si ve své stati o predikaci v současné angličtině povšiml faktu, že frekventovaná anglická slovesa jsou často sémanticky vyprázdněná a ve větě plní jen gramatické funkce, skutečné významové těžiště pak leží na jmenném tvaru v původní funkci objektu: multiverbalizovaným tvarům jako *to have a wash* (← *to wash oneself*), *to make a decision* (← *to decide*) apod. v češtině odpovídají syntetické ekvivalenty „umýt se“, „rozhodnout se“. Velmi produktivní je také užití substantiv ve sponových větách, tentokrát se sémanticky prázdným podmětem (*There was a crash of thunder*. „Zahřmělo.“; [Dušková, 2012, kap. 12.31.11]).

Tendence k nominálnosti v angličtině se odvíjejí od tří faktorů. Příčinou oslabení slovesné dynamiky byl historický vývoj jazyka, který dal následně angličtině její současný, převážně analytický charakter (Vachek, 1978), a umožnil jí tudíž rozkládat predikaci do nominálních složek nebo juxtaponovat substantiva v dlouhých řetězcích jmenné fráze. Na pozadí nominálnosti ovšem stojí také dispozice angličtiny kódovat mimojazykovou realitu jako „jednotný komplexní děj nebo proces, který v sobě zahrnuje další potenciální děje nebo procesy jako své elementy nebo okolnosti“ (Poláčková, 1988, s. 21). Kognitivní obrazy světa se zdají být v angličtině zachyceny v souvislých celcích, globálně, jako ucelené balíčky, do nichž je na relativně malém prostoru

¹¹ Tím nejsou funkce nefinitních tvarů zdaleka vyčerpány, zde zmíněné formy mohou zastávat funkce téměř všech větných členů s výjimkou predikátu (Biber et al., 1999; Dušková, 2012).

zahrnuta početná množina informací — tak jako v případě komplexní jmenné fráze. Čeština naopak realitu popisuje v segmentech, kde se děje a procesy řadí vedle sebe a jejich vzájemné vztahy jsou viditelněji specifikovány (*ibid.*). Podobný názor zastává i Vachek a dokládá jej tendencí angličtiny „zarámovat mimojazykovou skutečnost do jedné věty, do které jsou hypotakticky zapojeny věty vedlejší“, zatímco čeština tutéž skutečnost zachytí „paratakticky a rozčlení ji do množství paralelních dějů a procesů“ (1976, s. 343).¹² Do třetice takto „zhuštěné“ pojetí reality v angličtině ilustruje funkce větných kondenzorů; v makrostruktuře textu jsou kondenzory (polovětné a nevětné struktury) vždy rozmístěny jako satelity kolem pomyslného jádra, tvořeného z hlediska syntaktického hlavní větou a z hlediska sémantického jádrem výpovědi (Tárnyiková, 2007, s. 170).

Ve shodě s citovanými zdroji podotýkáme, že slůvko *tendence* zde není synonymem pro pravidla: skutečnost, že angličtinu obecně klasifikujeme jako „nominální“ jazyk a češtinu jako jazyk „verbální“, neznamená, že by angličtina nemohla sáhnout k verbálnímu vyjadřování tam, kde čeština naopak uplatní jmenné prostředky. V tomto ohledu je nezbytné uvažovat o nominálním vyjadřování také jako o parametru stylistickém, který může systémové dispozice jazyka k nominálnosti posilovat, nebo naopak zeslabovat.

3.2. NOMINÁLNOST JAKO STYLICKÝ PROSTŘEDEK

Vzhledem k sémantické a pragmatické charakteristice nominálnosti (kap. 3.1) je zřejmé, že nominálnost plní několik významových funkcí: gramatická *jména* (jak indikuje jejich latinské označení *substantia*, „hmotná podstata“) pomáhají vytvářet si představu o „hmotných složkách světa“ (Poldauf, 1951, s. 19) a tyto složky označovat za pomoci individuálních znaků nebo souhrnných pojmů; realita kódovaná nominálně proto apeluje přímo na vnímání adresáta a „vyvolává u něj konkrétní představy“ (Poláčková, 1988, s. 21). V uměleckém nebo žurnalistickém stylu stojí nominální vyjádření na pozadí hlavních dějů (vyjádřených finitními slovesnými tvary) a dokreslují je skrze popisné pasáže nebo okolnostní určení (Tárnyiková, 2007). V odborných a administrativních textových útvarech se pak kromě pojmenovacích funkcí nominálnost uplatňuje coby nástroj *kondenzace*: jmenné fráze a nefinitní slovesa přispívají ke zhuštěnosti a stručnosti vyjadřování, a na úrovni textu tudíž skýtají „ekonomické“ výhody, poněvadž umožňují vyjádřit maximum obsahově-logických vztahů mezi konstituenty promluvy na minimálním prostoru.¹³

12 “[...] the extra-linguistic reality to be expressed is again worded paratactically in the Czech sentence, being dissociated into a number of parallel actions or processes; in the English text, on the other hand, the same extra-linguistic reality is worded so as to be framed within one principal clause, modified of course by a number of dependent clauses incorporated into it.”

13 Tzv. *komplexní kondenzace* (complex condensation phenomenon) prochází v různé míře napříč textovými typy v angličtině i češtině (viz např. Knittlová et al., 2010; Urbanová, 2008, s. 58–60; Vachek, 1976). Právě v úředním nebo odborném registru má však díky zde uvedeným vlastnostem široké uplatnění.

Navzdory nesporným výhodám má ovšem nominální vyjadřování jistou negativní reputaci. Z pohledu české stylistiky právě hojně nominální konstrukce a kondenzovaná syntagmata snižují (vedle spleťtých souvětí a nepřehledné terminologie) srozumitelnost a čtivost administrativních textů a spoluvytvářejí image běžnému uživateli nedostupné „úředničtiny“ (Hoffmannová & Šimandl, 2008; Čechová, 2008). Z poznatků o nominální povaze angličtiny by vyplývalo, že v anglických textech si tento stylový prostředek drží bezpříznakový status, nicméně opak je pravdou: v základních pravidlech „srozumitelného psaní“ pro Evropskou komisi (Evropská komise, 2011a, s. 8) má poučka „Vypusťte přebytečná podstatná jména.“ tutéž prioritu pro všechny jazykové verze,¹⁴ angličtinu nevyjímaje. Důvody, proč je nominálnost tak náročná na čtenářskou interpretaci, si bezpochyby zaslouží samostatný výzkum; s ohledem na angličtinu a češtinu ovšem můžeme za možnou příčinu považovat výše popsanou *implicitnost* sémantických vztahů mezi složkami jmenné fráze. Dílčí otázkou pro kontrastivní analýzu je pak zjištění, do jaké míry a v jakých kontextech „verbální“ čeština nominálnost explicituje.

4. KONTRASTIVNÍ ANALÝZA ÚŘEDNÍCH DOKUMENTŮ EU

Analýza pořízená pro potřeby této studie se zaměřuje na tři typy nominálních tendencí v angličtině: (1) premodifikaci v NP, (2) postmodifikaci v NP a (3) nefinitní slovesné tvary s výjimkou infinitivu (*-ing*, *-ed forms*, dále V_{NP} ve formě sekundárních substantiv a adjektiv, gerundií a participií). Posledně jmenovanou kategorii zařazujeme do analýzy navzdory tomu, že morfosyntakticky jde vlastně o slovesné tvary vytvářející verbální fráze; nefinitnost/neurčitost je nicméně příčinou jejich *verbonominálního* charakteru, a považujeme je tudíž za prostředky nominálnosti.

V kontrastivní analýze bylo s češtinou porovnáváno 250 výskytů anglických nominálních prvků v celkem 13 úředních dokumentech.¹⁵ Vzhledem k tomu, že tyto typy textů mají velký rozsah (1 dokument čítal v průměru 5 000 slov), považujeme analýzu pouze za vzorkovou, tj. za úvodní vhléd do zvolené problematiky, který nezachycuje distribuci nominálnosti kvantitativně.¹⁶ Kontrastivní popis orientovaný

14 Na nominálnost jako jeden z klíčových faktorů, které negativně ovlivňují interpretaci sdělení, opakovaně a v souvislosti s různými jazyky EU (němčinou, švédštinou) upozorňuje např. studie Evropské komise o zajišťování kvality úředních dokumentů (Ferreri et al., 2013).

15 Korpus a dílčí výsledky analýzy jsou převzaty z nepublikovaného diplomantského výzkumu (Nováková, 2009). Korpus je tvořen náhodně zvolenými dokumenty z databáze EUR-Lex; všechny naplňují stylovou charakteristiku „úředního dokumentu“ (viz kapitola 2), jinak ovšem reprezentují škálu různých textových typů EU (sdělení, směrnice, nařízení, usnesení, doporučení), institucionálních „autorů“ (Evropská komise, Evropský parlament, Rada Evropy) i témat (např. online bezpečnost, letový provoz, změny klimatu, sociální politika).

16 Jeden výskyt nominálního „prvku“ v sobě často zahrnuje výskyty další: např. komplexní jmenná fráze může v modifikaci obsahovat další jmennou frázi nebo V_{NP} . I z toho důvodu statistiku výskytů do této studie nezařazujeme.

OPEN
ACCESS

kvalitativně má za cíl definovat možné systémové posuny mezi „nominální“ angličtinou a potenciálními českými protějškami a zároveň zhodnotit (ne)adekvátnost těchto posunů s ohledem na textový typ (kap. 2.1). V souladu s Chestermanovou typologií (1997, s. 92–112) rozlišujeme pro mezijazykové posuny 3 primární kategorie: posuny *gramatické* (změny slovnědruhových kategorií, změny ve struktuře frází a vět, ...), *sémantické* (změny paradigmatických vztahů v lexiku, expanze nebo komprese významu, ...) a *pragmatické* (změny v makrostruktuře textu motivované především ohledem na cílového příjemce, např. dodávání informací). Významnou vlastností posunů je jejich vzájemné kombinování (např. gramatický posun od anglické interjekce *please* k českému slovesu v plurálu zahrnuje i změnu pragmatickou, způsob vyjádření zdvořilosti); k další kumulaci posunů pak dochází uvnitř větší nominální jednotky, např. komplexní NP s nefinitní postmodifikací (př. [4a, b]):

(4a) the long-term effects of **not investing enough in policies affecting children**

(4b) dlouhodobě nedostatečné investice do politik, jež se týkají dětí

Gramatické změny zahrnují posun slovních druhů (*not investing enough* [$V_{NF} + Adv$] → „nedostatečné investice“ [Adj + N]) a gramatických kategorií (V_{NF} *affecting* se ve vedlejší větě stává finitním). Pragmatické změny na úrovni jednotky (vypuštění substantiva *effects*) mají zásadní vliv na stránku gramatickou, protože česká NP získává jiný řídicí člen („investice“), a zároveň substituuje prvoplánový ekvivalent „dlouhodobý vliv nedostatečného investování do politik“ do stručnějšího, leč stále maximálně informativního vyjádření.

Jelikož se jako možná aplikace kontrastivní analýzy nabízí hodnocení kvality překladu, je záhodno upozornit na skutečnost, že vztah mezi výchozím a cílovým textem není v žánru úředních dokumentů EU vždy jednoznačný; do češtiny se v evropských institucích překládá z většiny úředních jazyků a texty neobsahují informace, ve kterém jazyce prvotně vznikly (nelze vyloučit ani případy, kdy je nový dokument kompilátem starších předpisů v různých jazycích [Pacholík, 2015; viz také pozn. 2]). Zároveň však mají všechny jazykové verze téhož dokumentu rovnoprávný status, z něž vyplývá požadavek na maximální míru ekvivalence (Gast & Levshina, 2014); bez ohledu na to, zda byla angličtina reálně výchozím jazykem pro českou jazykovou verzi,¹⁷ je tedy možné dokument v češtině považovat za *potenciální* protějšek a hodnotit, jak naplňuje žánrově stanovené parametry funkční ekvivalence.

Základním kritériem pro hodnocení adekvátnosti konkrétního jazykového posunu je tedy „věrnost“ (Levý, 2012/1963)¹⁸ — a zde lépe než „originálu“ „dalším jazykovým

¹⁷ Taková situace je nicméně — přinejmenším v Evropské komisi — velmi pravděpodobná. Zejména po přijetí nových členských států v roce 2004 narostl počet evropských úředníků, jejichž druhým jazykem byla právě angličtina, a ta se tudíž stala tzv. *pivotem* (*pivot language*) pro většinu oficiální komunikace. V roce 2014 činil v Evropské komisi podíl překladů z angličtiny 80 %. (Pacholík, 2015)

¹⁸ Levý hovoří v souvislosti s uměleckými texty o konceptu „věrnosti“, rozšířit jej lze ovšem i na další styly a žánry.

verzím“. Tu podle základních pravidel (Evropská komise, 2011b) kromě gramatické správnosti naplňuje přesnost a jednoznačnost, terminologická ustálenost a důslednost a stručnost, jež ovšem nemají být v konfliktu se srozumitelností sdělení. U právních předpisů je pak třeba respektovat formální strukturu textu (články, odstavce) a rovněž hranice vět (které v zájmu jednoznačného odkazování nelze slučovat nebo dělit).

Z hlediska hodnocení ekvivalence tudíž předpokládáme, že analyzované výskyty maximálně vyhoví kvalitativním požadavkům žánru. S ohledem na užití posuny pak očekáváme tendence k verbalizaci a explicitaci, které vyplývají ze systémových vlastností češtiny (kap. 3).

4.1 EKVIVALENTY PREMODIFIKACE V ANGLICKÉ NP

Jak zachycuje Tabulka 1, jádro NP zleva rozvíjí škála analyticky připojených větných členů. V angličtině jsou vztahy mezi řídicím výrazem a premodifikátory proto vyjádřeny jen implicitně, což je výhodné z hlediska jazykové ekonomie, ovšem u vícečlenných řetězců přestává být jejich hierarchické uspořádání jednoznačné, mimo jiné proto, že do premodifikace mohou vstupovat i celé fráze.

(5a) The Regulation also requires Member States to set up enforcement bodies with the ability to impose dissuasive sanctions ...	(5b) Nařízení rovněž požaduje, aby členské státy zřídily subjekty odpovědné za prosazování nařízení , které budou způsobilé uložit odrazující sankce...
(6a) to support enforcement of consumer rights, by increasing cooperation between the national enforcement bodies and providing more advice to consumers	(6b) podpora opatření zaměřených na dodržování práv spotřebitelů, a to prostřednictvím posilování spolupráce mezi vnitrostátními donucovacími orgány a podporou spotřebitelů formou poradenství
(7a) law enforcement authorities	(7b) orgány činné v trestním řízení

Příklady (5a)–(7a) jsou ukázkou analytické premodifikace, kde je jádro NP rozvíjeno substantivem (5a), tvoří s tímto substantivem kompozitum dále rozvíjené adjektivem (6a) nebo je modifikováno další NP (7a). Má-li čeština odpovídající adjektivní ekvivalent, nabízí posun ke shodnému přívlastku jako nejspontánnější řešení; tak se děje v př. (6a), „donucovací orgány“, u př. (5a), (7a) ovšem dochází ke gramatické restrukturalizaci — přesunu členů do postpozice — a zároveň sémantické expanzi a explicitaci („subjekty **odpovědné**“, „orgány **činné**“).

Z formálního hlediska lze všechna tři řešení uznat za odpovídající, protože odpovídají možné stavbě české NP i jejím syntaktickým rolím, z hlediska funkčního však rovnocenné ekvivalenty nepředstavují. Př. (5b) vykazuje náznak gramatického rysu, který mohou adresáti vnímat jako stylisticky nežádoucí, totiž hromadění identických sufixů u deverbálních neuter na -í (srov. Čechová, 2008, s. 235; Hoffmannová & Šimandl, 2008, s. 121). Ačkoli kombinace dvou členů pravděpodobně neohrožuje srozumitelnost, lze tu zaznamenat negativní fonologický efekt dlouhého vysokého

vokálu.¹⁹ Podstatně závažnější odchylky od standardu EU se ovšem týkají roviny lexicální: terminologická databáze EU IATE (<http://iate.europa.eu>)²⁰ doporučuje jako adekvátní ekvivalent pro varianty *law enforcement authority*, *law enforcement service* a *law enforcement agency* jedině sousloví — „donucovací orgán“. Posun k „orgánům činným v trestním řízení“ (7b) může motivovat snaha napodobit český právní termín, která ovšem není žánrově opodstatněná, protože příslušný dokument se netýká pouze české legislativy.

Samostatným problémem je pak ekvivalent pojmenování *national enforcement bodies* (6a). Evropská komise je definuje jako označení pro ty orgány členských států, které dohlížejí na zajištění práv cestujících a k nimž se mohou nespokojení pasažéři odvolávat; totožné je i téma dokumentu, odkud termín pochází (EUR-Lex, 2018).²¹ Je zajímavé, že IATE tento termín neneviduje, nicméně v referenčních dokumentech jej pro češtinu nalezneme opět v podobě „(vnitrostátní) donucovací orgány“. Z pozice laického adresáta tak sice není sémantický posun k poněkud vágním „subjektům odpovědným za prosazování nařízení“ (5b) chybný, ovšem nemůže adekvátně fungovat v legislativním registru EU.

Podobná je situace u výše zmíněného výrazu *air traffic management decision* (2a). Bez širšího kontextu lze skutečně tuto NP laicky interpretovat jako „rozhodnutí managementu letecké dopravy“, tj. jejího vedoucího orgánu. Podobný význam si uchovává autentický ekvivalent, kde je výpůjčka „management“ nahrazena deverbálním substantivem „řízení“ (zde vpravdě dochází k určitému znejasnění významu, protože není jasné, zda je „řízení“ stavovým, nebo dějovým jménem), ale polysémní výraz *air traffic* je explicitován na „vzdušný provoz“. Při porovnání s pragmatickými i vnitrotextovými parametry se ukazuje, že výraz *management* neoznačuje tým vedoucích pracovníků, nýbrž „uspořádání letového provozu“ (IATE), tj. systém a metody řízení v této oblasti. Zvolený pragmatický posun (2b), třebaže jej široká veřejnost pravděpodobně nebude vnímat jako chybný, proto porušuje kritéria přesnosti, jednoznačnosti a terminologické správnosti.

Potenciální překladatelská řešení mohou kromě institucionálních měřítek kvality narážet i na problémy v morfosyntaktické rovině:

(8a) high-quality online content for children and young people	(8b) kvalitní on-line obsah pro děti a mládež
(9a) Promoting positive online experiences for young children	(9b) Podpora pozitivních zkušeností on-line pro malé děti
(10a) interactive creative and educational online content for both young children and teenagers	(10b) interaktivní tvůrčí a vzdělávací internetový obsah pro děti a mládež

19 Poznátka o eufonii jmenného vyjadřování v administrativním stylu se nevztahují výlučně na soudobou administrativu, upozorňuje na ně už J. V. Bečka (1940).

20 Jeden ze základních referenčních materiálů zejm. pro externí překladatele v EU, volně dostupný online.

21 Sdělení Evropské komise č. 52007dc0168.

(11a) the Safer Internet Centres, which provide online safety information and public awareness tools	(11b) centra pro bezpečnější internet, jež budou poskytovat informační a osvětové nástroje pro bezpečnost na internetu
---	---

Výraz *online* nenáleží k odborným termínům evropské administrativy, a není proto relevantní hodnotit posuny z hlediska žánru nebo registru. České příklady (8b)–(11b) nicméně ilustrují jistou morfosyntaktickou bezradnost při nakládání s *online* coby anglickou výpůjčkou. V angličtině se tento lexém používá buď jako syntaktické adjektivum, nebo adverbium; stejné slovnědruhovové kategorie přisuzuje českému *online/on-line* Internetová jazyková příručka (<http://prirucka.ujc.cas.cz/>), která připouští ještě deklinačně přizpůsobenou formu *on-linový*. V našich příkladech adjektivní *online* prodělává hned 4 různé posuny: zůstává v premodifikaci, aniž by se ovšem morfoloogicky stalo shodným přívlastkem, a tím se řadí po bok frází typu *Billa karta*, *Tesco výhody* a *wi-fi připojení* (8b); je výsledkem gramatického posunu uvnitř NP na pozici neshodného přívlastku (9b); prochází sémantickým posunem („online“ → „internet“), a to v kombinaci se sufixací („internetový“) nebo postpozicí přívlastkového substantiva („na internetu“) (10b, 11b). Rozdílnost ekvivalentů svědčí o tom, že svoji pozici ve struktuře české věty přejímky typu *online* ještě hledají, nicméně naznačuje jednu z možných vývojových tendencí nezachovávat mezi anteponovanými přívlastky a řídicími jmény vztah kongruence (srov. Adam, 2012).

U posunu k neshodnému přívlastku v češtině se projevují tendence explicitovat sémantické vztahy mezi jednotlivými členy. Jejich zachycení se děje pomocí pádových sufixů (*civil society organisations* → „organizace občanské společnosti“), ale vícečlenné anglické premodifikace si zpravidla vyžádají ještě sémantické doplnění: frázi *national cybercrime alert platforms* by gramaticky odpovídal protějšek „vnitrostátní platforma oznamování kriminality“, ovšem reálný ekvivalent vhodně obešel kumulaci genitivů vložním upřesňující předložky („vnitrostátní platformy **pro** oznamování kyberkriminality“).

Explicitace bývá realizována i lexikálně:

(12a) public-private partnerships aimed at reaching out to children	(12b) partnerství mezi veřejným a soukromým sektorem s cílem oslovit děti
(13a) the climate objectives can be met if ...	(13b) cíle stanovené v oblasti klimatu mohou být splněny, pokud
(14a) a lay person without any knowledge of criminal procedural law	(14b) laik bez znalosti právních předpisů v oblasti trestního řízení

Vztah vzájemnosti (12a), v angličtině naznačený graficky přítomností spojovníku, je v češtině rozšířen předložkou „mezi“ a neurčitý kontext „veřejnosti“ a „soukromí“ je pragmaticky ozřejměn konceptem „sektor“ (12b). Také z př. (13a, b), kde se nemůže uplatnit posun k adjektivu („klimatické cíle“), se pragmaticky vyvozuje, že „cíle“ lze „stanovit“ a budou se týkat určité „oblasti“. U příkladů (13b) a (14b) je patrná snaha

rozvolnit hutný administrativní žargon a snad i vyjít vstříc možným laickým adresátům, ovšem (14b) se podobně jako (5b) výše dostává do konfliktu s doporučeným ekvivalentem „trestní právo procesní“, a tedy s očekávanými textovými parametry úředního dokumentu.

4.2 EKVIVALENTY POSTMODIFIKACE V ANGLICKÉ NP

Do postmodifikace anglické NP vstupují další NP připojené předložkami, polovětné konstrukce s V_{NF} a vedlejší věty. V porovnání s vedlejšími větami jsou však nominální modifikátory stručné, a tudíž nalézají široké uplatnění právě v administrativních textech — umožňují sdělit i obsáhlou a rozvitou myšlenku uvnitř jedné struktury (věty/odstavce) a v úředních dokumentech tak přispět ke kohezi textu.

(15a) scientific knowledge and understanding of the underlying human origins of the current global warming trend have grown enormously since the first IPCC assessment report	(15b) vědecké poznatky a vědomosti o tom, že základním původcem současného trendu globálního oteplování je člověk , od první hodnotící zprávy IPCC nesmírně vzrostly
(16a) such “tipping points” represent “points of no return” for practically irreversible climate change impacts that cannot be reasonably managed by humans	(16b) tyto „kritické mezníky“ představují „mezníky, po jejichž dosažení již nebude návratu“ , co se týče prakticky neodvratitelných změn klimatu , které člověk nemůže přiměřeně zvládnout

Na rozdíl od premodifikace nebývají tyto kondenzory v angličtině víceznačné. K řídicímu členu se připojují předložkami, jejichž sémantický obsah dokáže významové vztahy vyjádřit s větší přesností než analytické řetězení jmen vlevo od jádra jmenné fráze (ani předložkové vazby ovšem nejsou zárukou jednoznačnosti, např. kvůli polysémii předložky *of*). České protějšky tudíž spíše než sémantické posuny vykazují gramatické změny, v př. (15b) a (16b) změnu NP ve finitní slovesný tvar ve vedlejší větě (např. *underlying human origins* → „původcem **je** člověk“), která dokládá dynamický potenciál českého slovesa (viz kap. 3.1). Gramatické přizpůsobení ale není samospasitelným krokem: ekvivalent (16b) sice vyhovuje gramaticky, ovšem snaha o explicitaci („mezníky, po jejichž dosažení již nebude návratu“) ústí spíš v neobratnou multiverbicitu. Idiom *points of no return* není terminologicky závazný, tudíž lze při výběru protějšku uplatnit více kreativity a nalézt odpovídající české přenesené pojmenování. Obrat „nebude návratu, co se týče prakticky neodvratitelných změn klimatu“ se snaží vyhnout nominalizaci použitím ustálené formulky „co se týče“, ta ale nedokáže adekvátně posloužit jako kohezivní prostředek, tudíž formulace jako celek zůstává roztříštěná.

Verbalizace koresponduje s požadavky na „srozumitelné psaní“ (kap. 2) coby efektivní metoda, jak přerušit dlouhý sled jmenných tvarů a umožnit čtenáři, aby si větu rozdělil do menších celků, v nichž se bude snáze orientovat. Jindy ovšem dostane přednost tendence zachovat administrativní kondenzovanost v obou jazykových verzích:

(17a) The Commission will support the implementation of the Council of Europe Convention on Cybercrime	(17b) Komise podpoří provádění Úmluvy Rady Evropy o kyberkriminalitě
(18a) This [stepping up the fight against discrimination and racism] should be based on full compliance with EU and national laws by all and on raising awareness of the societal interest of Roma integration.	(18b) To by mělo být založeno na úplném dodržování právních předpisů EU a vnitrostátních právních předpisů všemi a na zlepšení informovanosti o tom, že začleňování Romů je v zájmu společnosti.
(19a) Where a Member State, as a result of new information or of a reassessment of existing information , has reason to suspect that a contaminant in food, although complying with this Regulation or specific Regulations adopted pursuant to this Regulation , constitutes a health risk, it may temporarily suspend or restrict application of the provisions in question in its territory.	(19b) Pokud členský stát na základě podrobného odůvodnění v důsledku nových informací nebo přehodnocení stávajících informací provedeného po přijetí této směrnice shledá, že obsah určité kontaminující látky v potravině představuje hrozbu pro lidské zdraví, třebaže je v souladu s tímto nařízením nebo zvláštními nařízeními vydanými na jeho základě , může přechodně pozastavit nebo omezit používání daných předpisů na svém území.

(17b) je typickou pojmenovací strategií pro administrativní úkony v EU, která specifikuje název odpovědného orgánu i typ dokumentu. V *Council of Europe Convention* („Úmluva Rady Evropy“) se opět uplatňuje posun od premodifikace ke genitivnímu neshodnému přívlastku, ve spojení „Úmluva o kyberkriminalitě“ je zachována struktura fráze i sémantika předložky *on*. Stojí za zmínku, že „provádění/provedení“ jako ekvivalent pro *implementation* má v IATE status s „minimální spolehlivostí“ a data-báze doporučuje vhodnější „uplatňování/používání“. Posoudit synonymii a ekvivalenci obou výrazů by bylo úkolem pro překladatele-terminologa EU, míra nominálnosti nicméně zůstává pro obě řešení tatáž.

Uplatnění nominálního ekvivalentu nalezneme dále v př. (18b). Předložková fráze *full compliance with sth.* se mění na NP „úplné dodržování + genitiv“, kde je vztah mezi jádrem NP a přívlastkem s homonymním sufixem *-í* poněkud implicitnější než v angličtině. Zároveň se fráze musí vyrovnat s analytickým řetězcem [[EU and national] laws], který expanduje do frází dvou: „právní předpisy EU“ a „vnitrostátní právní předpisy“. Na adresu tohoto ekvivalentu lze namítat, proč neupřednostnit stručnější verzi s premodifikací „evropské a vnitrostátní právo/právní předpisy“; paralelní dokumenty (EUR-Lex, 2018) i IATE však konzistentně trvají na termínu s neshodnými přívlastky, tj. „právo Unie“ nebo „právní předpisy EU“. Za pozornost stojí také nulový gramatický posun u spojení *compliance [...] by all*, „dodržování [předpisů] všemi“. Anglická struktura je výsledkem nominalizace (*to comply with sth.*), kde je původní agens vyjádřen předložkovou frází se zájmenem (*by* + Pron), a nabízí se otázka, proč není ekvivalentem „všeobecné dodržování předpisů“. Možným vysvětlením je snaha respektovat rematickou pozici agenta (*by all*), a dodržet tak funkční větnou perspektivu anglické verze.

První část ekvivalentu (19b) „na základě podrobného odůvodnění v důsledku nových informací nebo přehodnocení stávajících informací provedeného po přijetí této směrnice“ je sémanticky výrazně bohatší — a v důsledku i více nominální — než anglická verze. Informace o „podrobném odůvodnění“ a „přehodnocení provedeném po přijetí směrnice“ postrádají v angličtině ekvivalent; mohly by sice pocházet z jiného místa v textu, tím by byl však porušen základní parametr textové ekvivalence (Evropská unie, 2011), totiž že není možné měnit významovou stavbu věty a věty kombinovat nebo přesouvat. Amplifikace může mít kořeny ve snaze učinit sdělení co nejpodrobnějším, nicméně nekoresponduje ani s funkcí textu, ani s požadavky na omezování nominálnosti. Další část ekvivalentu verbalizuje anglickou nefinitní postmodifikaci²² (*although complying* → „třebaže je v souladu“); sémantické těžiště přísudku přesto zůstává na jménu „soulad“ a vysoce nominální je celý zbytek fráze „... s tímto nařízením nebo zvláštními nařízeními vydanými na jeho základě“. Ten navzdory čtenářské nepřívětivosti vyhovuje žánrovým parametrům evropských směrnic — jednoznačnému a přesnému odkazování na související předpisy. Příklady (19a, b) jsou typickou ukázkou zmíněného eurožargonu a jeho „nešvarů“ — spletých syntaktických struktur s mnoha odbočkami, kumulace zdánlivě běžných výrazů, jež ale mají velmi úzkou denotaci (*přijetí, směrnice, nařízení*) a informačního přetlaku uvnitř jedné věty —, a tedy i vhodnými kandidáty na revizi v rámci „srozumitelného psaní“.

4.3 EKVIVALENTY NEFINITNÍCH FOREM *-ING/-ED*

Nefinitní slovesné tvary na *-ing/-ed* zastávají v závislosti na pozici ve větě škálu syntaktických funkcí (kromě přísudku) a stejně široké jsou i možnosti pro výběr potenciálních ekvivalentů. Následující ukázky tedy nejsou vyčerpávajícím srovnáním, ve všech z nich se ovšem čeština vyrovnává s jevem komplexní kondenzace (viz kap. 3.2).

(20a) all scientific debate is merely an expression of scientific progress aimed at clarifying remaining uncertainties or doubts	(20b) veškeré vědecké diskuse jsou prostým projevem vědeckého pokroku, který usiluje o objasnění přetrvávajících nejistot či pochybností
(21a) Member States should ensure [...] that effective investigative tools are available to enhance the investigator's capacities to identify child victims, guaranteeing that effective safeguards are in place to ensure democratic accountability in the use of such tools	(21b) Členské státy by měly zajistit, aby byly k dispozici účinné vyšetřovací nástroje ke zvýšení vyšetřovací kapacity k identifikaci dětských obětí a aby byly zavedeny účinné záruky, které zajistí demokratickou odpovědnost při používání těchto nástrojů

²² Vzhledem k přítomnosti spojky a potenciální přemístitelnosti konstrukce zde můžeme strukturu s *VING* klasifikovat také jako polovětnou konstrukci v platnosti vedlejší věty (Dušková, 2012), tzv. *semiclause/reduced clause* (za laskavou připomínku děkuji recenzentům). Právě ambivalentní charakter těchto struktur ilustruje, že nominálnost-verbálnost je jevem skalárním.

Příklady (20a, b) zahrnují tři gramatické posuny. Gerundium *clarifying* (zde jako součást předložkové fráze, která je obligatorním doplněním V_{NF} *aimed*) se stává substantivem „objasnění“; výraz *remaining* lze pak analyzovat dvěma způsoby: buď jako tzv. přítomné participium slovesa *to remain* v roli adjektiva, nebo jako odvozené adjektivum — český ekvivalent jej interpretuje adjektivně a zachovává i přívlastkovou funkci („přetrvávající“). V_{NF} *aimed* je příkladem tzv. gradientu, tj. svým syntaktickým i sémantickým potenciálem se ocitá mezi kategoriemi slovesa (*the progress is aimed*) a adjektiva (Quirk et al., 1985, s. 167–171), přičemž čeština zde redukuje nominálnost tím, že upřednostňuje finitní slovesný tvar v přívlastkové větě („který usiluje“). *Aimed* vs. „usiluje“ si zaslouží i komentář k sémantickému posunu, který místo relativně neutrálního *to aim*, „cílit“, „směřovat k“, zdůrazňuje konotát úsilí a tím umocňuje emoční tón textu, který může ukrývat politický nebo společenský apel.

Zásadní změnou prochází výraz *guaranteeing* (21a). Jelikož kapacitu jmenného řetězce česká verze vyčerpala už v předcházejícím „účinné vyšetřovací nástroje ke zvýšení vyšetřovací kapacity k identifikaci dětských obětí“, využívá zde kontextově blízké podmínkové věty s „aby“ („aby byly zavedeny účinné záruky“). Sémanticky je ekvivalent splynutím dvou lexikálních jednotek z anglického textu, participia *guaranteeing* („zaručující“) a významově vyprázdněného verbonominálního přísudku *are in place* (doslovně „[účinné záruky] jsou na místě“). Komplexní syntaktická přestavba celého souvětí svědčí o schopnosti dekonstruovat anglický text a maximálně vystihnout obsah sdělení, aniž by byla porušena předepsaná hranice jedné věty nebo jiné náležitosti textového typu. Souřadné spojení dvou podmínkových vět ilustruje Vachkovu (1976, s. 343) teorii o tendenci češtiny popisovat realitu jako sled paralelních dějů a procesů (srov. kap. 3.1).

(22a) The Union has set itself the objective of maintaining and developing an area of freedom, security and justice.	(22b) Unie si stanovila cíl udržovat a rozvíjet prostor svobody, bezpečnosti a práva.
(23a) Paying attention to the demands of children opens up a wide range of business opportunities.	(23b) Zohledněním požadavků dětí se otevírá široká škála obchodních příležitostí.
(24a) When preparing their Letter of Rights, Member States may amend this model in order to align it with their national rules	(24b) Při přípravě podoby svého poučení o právech mohou příslušné orgány tento vzor upravit tak, aby odpovídal jejich vnitrostátním předpisům

Určitý kompromis mezi nominálním a verbálním vyjadřováním nabízejí v češtině infinitivní konstrukce (22b). Infinitiv je produktivním prostředkem kondenzace, ale zároveň v textu implikuje dějovost, která vyhovuje požadavkům na verbální dynamičnost češtiny. V př. (22b) navíc brání hromadění genitivních vazeb „cíl udržování a rozvíjení prostoru svobody...“.

Čistě nominální je ekvivalent „zohledněním požadavků dětí“ (23b). Zajímavý je v tomto kontextu syntaktický posun: zatímco anglické gerundium *paying* má funkci podmětu, v češtině se deverbativní jméno stává příslovečným určením a umožňuje tak adekvátně kopírovat aktuální členění větné anglické výpovědi.

Nominálnost i větněčlenská funkce adverbiale je zachována v př. (24b). V důsledku sémantické explicitace výrazem „podoby“ a zároveň snahy zachovat v textu informaci, že k úpravě vzoru může dojít už během tvorby poučení o právech, ovšem podíl nominálnosti vůči angličtině narůstá a jmenný řetězec, třebaže ne ještě přetřžený, se přibližuje přehnané hutnosti eurožargonu.

(25a) It should include basic information concerning any possibility to challenge the lawfulness of the arrest	(25b) V poučení by měly být uvedeny základní informace o každé možnosti napadnout zákonnost zatčení
(26a) This Directive is without prejudice to the provisions of national law concerning safety of persons remaining in detention facilities.	(26b) Touto směrnicí nejsou dotčeny vnitrostátní právní předpisy, které se týkají bezpečnosti osob ve vazebních zařízeních.
(27a) criminal matters having a cross-border dimension	(27b) trestní věci s přeshraničním rozměrem

Některá V_{NF} mohou prodělat sémanticko-gramatický posun a stát se gramatickými morfémy, které pomáhají upřesňovat významové vztahy mezi jednotlivými prvky výpovědi, ale samy jsou sémanticky značně zredukovány. Markantně se tato tendence projevuje u slovesa *have* (27a), jež může i v anglické verzi snadno nahradit předložka (*criminal matters with a cross-border dimension*), tak jako se děje v češtině. Ve struktuře anglického textu tyto tvary pravděpodobně plní funkci orientačních bodů, neboť třebaže jsou sémanticky oslabené, formálně je příjemce dokáže chápat jako slovesa, která přetínají monotónní proud nominální fráze a člení ji do menších, snáze vnímatelných celků, podobně jako to činí slovesa česká. V jinak nominálních strukturách tak přispívají k přehlednosti, a tedy k naplnění zásad „srozumitelného psaní“.

Mezi důležité textové funkce V_{NF} patří jejich uplatnění v ustálených formulích, které se kladou před vlastní jádro textu právních aktů (např. nařízení, směrnic, rozhodnutí apod.) a definují, co danému rozhodnutí předcházelo, případně se odvolávají na související předpisy (viz. Obrázek 2).

Čeština má možnost využít přechodníků („Evropský Parlament, bera ohled na...“) nebo od nich odvozených slovesných adjektiv („Evropský Parlament beroucí ohled na...“), přechodníky však platí za stylově archaické a slovesná adjektiva mohou označovat jak trvalé, tak dočasně probíhající děje (Mluvnice češtiny 2, 1986, s. 423), což by negativně ovlivňovalo intertextovost daného předpisu. Případně verbalizace („Evropský parlament, jelikož bere ohled na nařízení Komise...“, „... poté, co s Výborem regionů konzultoval...“) zase nesplňují kritérium úspěšnosti. Gramatický posun k předložkovým frázím s NP nebo sekundárním předložkám („vzhledem k“) sice nedokáže obejít nominálnost, nicméně funguje coby kompromis mezi ekvivalencí formy a funkce: české ekvivalenty jsou maximálně kondenzované, vystihují přitom sémantický obsah anglických participií, udržují kohezi textu a zároveň slouží jako matrice pro další texty stejného typu.

THE EUROPEAN PARLIAMENT AND THE COUNCIL OF THE EUROPEAN UNION,

Having regard to the Treaty on the Functioning of the European Union, and in particular Article 82(2) thereof,

Having regard to the proposal from the European Commission,

After transmission of the draft legislative act to the national parliaments,

Having regard to the opinion of the European Economic and Social Committee (1),

After consulting the Committee of the Regions,

Acting in accordance with the ordinary legislative procedure (2),

Whereas:

- (1) The Union has set itself the objective of maintaining and developing an area of freedom, security and justice. According to the Presidency Conclusions of the European Council in Tampere of 15 and 16 October 1999, and in particular point 33 thereof, the principle of mutual recognition of judgments and other decisions of judicial authorities should become the cornerstone of judicial cooperation in both civil and criminal matters within the Union because enhanced mutual recognition and the necessary approximation of legislation would facilitate cooperation between competent authorities and the judicial protection of individual rights.

EVROPSKÝ PARLAMENT A RADA EVROPSKÉ UNIE,

s ohledem na Smlouvu o fungování Evropské unie, a zejména na čl. 82 odst. 2 této smlouvy,

s ohledem na návrh Evropské komise,

popostoupení návrhu legislativního aktu vnitrostátním parlamentům,

s ohledem na stanovisko Evropského hospodářského a sociálního výboru (1),

po konzultaci s Výborem regionů,

v souladu s řádným legislativním postupem (2),

vzhledem k těmto důvodům:

- (1) Unie si stanovila cíl udržovat a rozvíjet prostor svobody, bezpečnosti a práva. Podle závěrů předsednictví ze zasedání Evropské rady v Tampere ve dnech 15. a 16. října 1999, a zejména bodu 33 těchto závěrů, by měla být zásada vzájemného uznávání rozsudků a jiných rozhodnutí justičních orgánů základním kamenem justiční spolupráce v občanských i trestních věcech v rámci Unie, jelikož posílené vzájemné uznávání a nezbytné sbližení právních předpisů by usnadnilo spolupráci mezi příslušnými orgány a soudní ochranu práv jednotlivce.

OBRÁZEK 2: Nominálnost jako prostředek textovosti (EUR-Lex, 2018).²³

5. ZÁVĚREM

Hodnocení kvality jazykového materiálu, překlad nevyjímaje, je vždy omezeno zkoumaným materiálem a zvolenou metodologií. V případové studii tohoto rozsahu není možné vyčerpávajícím způsobem postihnout charakteristiku zkoumaného stylu ani nabídnout univerzální návod, jak úspěšně zvládnout překladatelské zadání v oblasti úředních dokumentů EU, které navzdory mnoha společným rysům představují velmi rozmanitý „textový typ“ (navíc vázaný na institucionální specifika, jež oko kritika posuzujícího překlad jen zvnějšku nemusí pokaždé adekvátně odhalit). Kontrastivní přístup nicméně vnáší do procesu uvažování nad výchozím a cílovým textem důležité poznatky o styčných bodech, podobnostech nebo rozdílech mezi dvěma jazykovými systémy, a to napříč všemi jazykovými plány — to se týká jak fáze procesuální, tedy hledání adekvátních ekvivalentů, tak nakládání s výsledným produktem a jeho kritikou. Kontrast rozdílů a podobností pak otevírá cestu k řešení otázek zásadních pro překlad a jeho hodnocení: Můžeme v obou systémech použít totožnou formu, aniž bychom se prohřešili proti ekvivalenci významu? Kolika odlišnými formami lze stejného významu dosáhnout? Které z forem upřednostnit v daném žánru a textovém typu?

23 Směrnice Evropského parlamentu a Rady č. 32012L0013.

S ohledem na translatologickou kritiku není cílem této spíše lingvisticky orientované studie vyvolat přesvědčení, že kontrastivní analýza je v procesu nebo kritice překladu inovativním krokem — modely založené na kontrastu výchozího a cílového textu mají v translatologii své nepopiratelné místo od jejich počátků (viz přehled vývoje kritických modelů např. u Zehnalové et al. [2015, kap. 3], Mundaye [2008]). Na druhou stranu, v souvislosti s určitým příklonem translatologie k sociálnímu, kulturnímu a politickému kontextu překladu a překládání (srov. House, 2001, s. 56) není od věci roli stylistické a textové analýzy poněkud rehabilitovat. Výše nastíněné strategie pro srovnávání vnitro- a vnětextových parametrů zde nejsou chápány jako samospasitelný krok pro kritické nahlížení vícejazyčných textů (a pro potřeby čistě translatologického výzkumu by si vyžádaly pečlivé srovnání s jinými existujícími modely), jsou však bezpochyby nezbytnou pomůckou, jak se detailně obeznámit s výchozím a cílovým textem a efektivně přistupovat k hodnocení jeho kvality.

Srovnání anglických a českých verzí úředních dokumentů ukázalo, že ve velmi podobných textových typech je rozmanitost gramatických, sémantických i pragmatických posunů značná, a stylová unifikace těchto textů daná jejich administrativní funkcí tudíž neznamená monotónnost při výběru ekvivalentů. O motivaci posunů totiž nerozhoduje styl nebo žánr sám o sobě, ale kombinace konkrétních textových faktorů — obsahu sdělení, gramatických kategorií, aktuálního členění větného nebo lexikální (terminologické) normy aj. Nepotvrdil se tedy ani předpoklad o převládajícím podílu verbálního vyjadřování v systémově „verbální“ češtině, protože z textových parametrů mnohdy dostává přednost hledisko žánrové, které přítomnost nominálnosti i přes její nízkou popularitu v očích laických příjemců opodstatňuje. Většina analyzovaných příkladů však tíhla k explicitaci, někdy paradoxně na úkor správnosti nebo srozumitelnosti sdělení.

Z analýzy navíc vyplývají dvě další zjištění: (1) V případě úředních dokumentů EU se hodnocení ekvivalence neobejde bez vnětextových zdrojů, tj. terminologických databází a referenčních dokumentů, a výběr ekvivalentu je napříč celým žánrem zásadně podmíněn intertextovostí. Pokud nemá překladatel/kritik dostatek extralingválních informací o fungování nebo právním rámci EU, může právě zde lingvistická analýza narazit na své limity. (2) Požadavky na „srozumitelné psaní“ (Clear Writing), jakkoli jsou jednou ze stylistických priorit EU, jsou mnohdy nekompatibilní s dalšími žánrovými kritérii, zejména s požadavkem na přesnost vyjadřování. Podrobné kritické hodnocení textů tu může otevřít nový prostor k diskuzím, jak tuto nerovnováhu vybalancovat a dosáhnout dalších kompromisů mezi do sebe uzavřeným eurožargonem a veřejností otevřenou „evroštinou“.

LITERATURA

- Adam, R. (2012). Anglicizace češtiny a českého komunikačního prostoru. In J. Hasil (Ed.), *Přednášky z 55. běhu Letní školy slovanských studií* (s. 21–36). Praha: Univerzita Karlova v Praze.
- Baker, M. (1992). *In Other Words: A Coursebook on Translation*. London: Routledge.
- Basch, J. (2015). “Zajišťování kvality v překladech pro Evropskou komisi.” Evropská komise, Generální ředitelství pro

- překlady, 20. 3. 2015, Lucemburk, přednáška.
- Bečka, J. V. (1940). Vyjadřování slovesné a jmenné. *Naše řeč*, 24(5–6), 139–152.
- Bhatia, V. K. (1993). *Analysing Genre*. London: Routledge.
- Biber, D., Johansson, S., Leech, G., Conrad, S., & Finegan, E. (1999). *Longman Grammar of Spoken and Written English*. London: Longman.
- Biel, L. (2017). Quality in Institutional EU Translation: Parameters, Policies and Practices. In T. Svoboda, L. Biel, & K. Ľoboda (Eds.), *Quality Aspects in Institutional Translation* (s. 31–57). Berlin: Language Science Press.
- Čechová, M. et al. (2003). *Stylistika současné češtiny*. Praha: Institut sociálních vztahů.
- Čechová, M. et al. (2008). *Současná stylistika*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny.
- Dvorecký, M. (2009). Prekladateľská analýza alebo Ako sa zoznámim s východiskovým textom. In D. Múglová (Ed.), *Komunikácia, tlmočenie, preklad* (s. 209–231). Nitra: Enigma publishing.
- EUR-Lex. Prístup k právu Európskej únie (2018). *Evropská unie*. Dostupné z <https://eur-lex.europa.eu/homepage.html>.
- Dušková, L. et al. (2012). *Elektronická mluvnice současné angličtiny*. Praha: Univerzita Karlova v Praze. Dostupné z <http://ems.a.ff.cuni.cz/>.
- Evropská komise. (2010). *Clear Writing. Languages and Translation 1*. Lucemburk: Úřad pro publikace Evropské unie. Dostupné z <https://ec.europa.eu/info/departments/translation>.
- Evropská komise. (2011a). Jak psát srozumitelně. Dostupné z <https://publications.europa.eu/cs/publication-detail/-/publication/c2dab20c-0414-408d-87b5-dd3c6e5dd9a5>.
- Evropská komise. (2011b). Základní pravidla pro překlad dokumentů EU do češtiny. Dostupné z https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/handbook_translation_czech_cs.pdf.
- Evropská unie. (2011). Pravidla pro jednotnou úpravu dokumentů. Dostupné z <https://publications.europa.eu/cs/publication-detail/-/publication/e774ea2a-ef84-4bf6-be92-c9ebeb91c1b>.
- Ferreri, S et al. (2013). *Document Quality Control in Public Administrations and International Organisations. Studies in Translation and Multilingualism 2*. Lucemburk: Úřad pro publikace Evropské unie. Dostupné z <https://publications.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/b5be1c78-7830-44fb-9fb5-812d83d8801e/language-en>.
- Gambier, Y. (2010). Translation Strategies and Tactics. In Y. Gambier & L. van Doorslaer (Eds.), *Handbook of Translation Studies*, sv. 1 (s. 412–418). Amsterdam: John Benjamins.
- Gast, V. (2012). Contrastive Linguistics: Theories and Methods. In B. Kortmann (Ed.), *Dictionary of Linguistics and Communication Science: Linguistics Theory and Methodology*. Dostupné z https://www.researchgate.net/publication/265070904_Contrastive_Linguistics_Theories_and_Methods.
- Gast, V., & N. Levshina. (2014). Motivating W(h)-clefts in English and German: A hypothesis-driven parallel corpus study. In A. M. De Cesare (Ed.), *Frequency, Forms and Functions of Cleft Constructions in Romance and Germanic* (s. 377–414). Berlin: De Gruyter.
- Gibová, K. (2009). Nominalizácia a s ňou súvisiace faktory v preklade dokumentov EÚ z anglického do slovenského jazyka. In J. Sipko, M. Chovanec, & E. Zubenko (Eds.), *4. študentská vedecká konferencia: Zborník príspevkov* (s. 329–340). Prešov: Prešovská univerzita.
- Halliday, M. A. K. (1985). *An Introduction to Functional Grammar*. London: E. Arnold.
- Hatim, B., & J. Munday. (2004). *Translation. An Advanced Resource Book*. Abingdon: Routledge.
- Havránek, B. (1963). *Studie o spisovném jazyce*. Praha: Československá akademie věd.
- Hoffmannová, J., & Šimandl, J. (2008). “Euročeština” v lucemburských prekladech dokumentů Evropského parlamentu. *Naše řeč* 91 (3), 113–126.
- Hončová, M. (2013). Jak se překládá v Evropské komisi [přednáška]. Filozofická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci, Olomouc, 14. 4. 2009.
- House, J. (2001). *Translation*. Oxford: Oxford University Press.

- House, J. (2010). Text Linguistics and Translation. In Y. Gambier & L. van Doorslaer (Eds.), *Handbook of Translation Studies*, sv. 3 (178–183). Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins.
- House, J. (2014). English as a Global Lingua Franca: A threat to Multilingual Communication and Translation? *Language Teaching* 47 (3), 363–376.
- Chesterman, A. (1997). *Memes of Translation: The Spread of Ideas in Translation Theory*. Amsterdam: John Benjamins.
- Chesterman, A. (1998). *Contrastive Functional Analysis*. Amsterdam: John Benjamins.
- Knittlová, D. et al. (2010). *Překlad a překládání*. Olomouc: Univerzita Palackého.
- Koskinen, K. (2008). *Translating Institutions. An Ethnographic Study of EU Translation*. Abingdon: Routledge.
- Koskinen, K. (2013). Social Media and the Institutional Illusions of EU Communication. *International Journal of Applied Linguistics*, 23(1), 80–92.
- Krčmová, M. (2017). Funkční styl. In P. Karlík, M. Nekula & J. Pleskalová (Eds.), *CzechEncy — Nový encyklopedický slovník češtiny*. Dostupné z <https://www.czechency.org/slovník/> FUNKČNÍ STYL.
- Krzyżanowski, M. (2014). Multilingual communication in Europe's supranational spaces: Developments and challenges in European Union institutions. In J. W. Unger, M. Krzyżanowski & R. Wodak (Eds.), *Multilingual Encounters in Europe's Institutional Spaces* (105–123). London: Bloomsbury Publications.
- Leech, G., Hundt, M., Mair, C. & Smith, N. (2009). *Change in Contemporary English. A Grammatical Study*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Levý, J. (2012/1963). *Umění překlada*. (K. Hausenblas & Z. Jettmarová, Eds.). Praha: Apostrof.
- Malmkjær, K. (2010). Linguistics and Translation. In Y. Gambier & L. van Doorslaer (Eds.), *Handbook of Translation Studies*, sv. 2 (s. 61–68). Amsterdam: John Benjamins.
- Malmkjær, K. & K. Windle (Eds.). (2011). *The Oxford Handbook of Translation Studies*. Oxford: Oxford University Press.
- Mathesius, V. (1913). O nominálních tendencích v slovesné predikaci novoanglické. *Sborník filologický*, 4, 325–339.
- Mathesius, V. (2016/1961). *Obsahový rozbor současné angličtiny*. Praha: Nakladatelství Karolinum.
- Menhard, Z. (1993). Nominální tendence v angličtině. *Cizí jazyky*, 37(9–10), 332–339.
- Mluvnice češtiny 2. Tvarosloví*. (1986). Praha: Academia.
- Munday, J. (2008). *Introducing Translation Studies. Theories and applications*. 2. vyd. London: Routledge.
- Nida, E. (1964). *Toward a Science of Translating*. Leiden: E. J. Brill.
- Pacholík, O. (2015). “Překládání v EU a pro EU.” Evropská komise, Generální ředitelství pro překlady, 19. 3. 2015, Lucemburk, přednáška.
- Poláčková, M. (1988). K poměru nominálních a verbálních tendencí mezi češtinou a angličtinou z hlediska překlada. *Philologica Pragensia*, 70(4), 21–26.
- Poldauf, I. (1951). *Mluvnice současné angličtiny I*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství.
- Poldauf, I. (1977). Konfrontační lingvistika ve vztahu k odbornému překlada. In A. Popovič (Ed.), *Překlad odborného textu* (s. 71–89). Bratislava: SPN.
- Pym, A. (2000). The European Union and its future languages. Questions for language policies and translation theories. *Across Languages and Cultures*, 1(1), 1–17.
- Quirk, R., Greenbaum, S., Leech, G., & Svartvik, J. (1985). *A Comprehensive Grammar of the English Language*. London: Longman.
- Svoboda, T. (2017). Translation manuals and style guides as quality assurance indicators. In T. Svoboda, L. Biel, & K. Ľoboda (Eds.), *Quality Aspects in Institutional Translation* (s. 75–107). Berlin: Language Science Press.
- Tárnyiková, J. (2007). *Sentences Complexes in Text. Processing strategies in English and in Czech*. Olomouc: Univerzita Palackého.

- Urbanová, L. (2008). *Stylistika anglického jazyka*. Brno: Filozofická fakulta Masarykovy univerzity.
- Vachek, J. (1976). *Selected Writings in English and General Linguistics*. Praha: Academia.
- Vachek, J. (1978). *A Brief Survey of the Historical Development of English*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství.
- Vermeer, H. (2004). Skopos and commission in translational action. In L: Venuti (Ed.), *The Translation Studies Reader* (s. 227–238). London: Routledge.
- Zehnalová, J. (2010). Překlad a hodnocení jeho kvality. In D. Knittlová et al., *Překlad a překládání* (s. 220–271). Olomouc: Univerzita Palackého.
- Zehnalová, J. et al. (2015) *Kvalita a hodnocení překladu: Modely a aplikace*. Olomouc: Univerzita Palackého.

Eva Nováková | Filozofická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci, Katedra bohemistiky
<eva.novakova@upol.cz>